

Дэлэгээссийэ Тааттаҕа Ыалдьыттаата

Бу күнүргө саха сэбиэскэй литэрэтиирэтин төрүттээччи, учуонай, уопсастыбаннай дийэһэтэл Платон Алексеевич Слепцов-Ойуунускай төрөөбүтэ 125 сыла өрөспүүбүтүкэ үрдүнэн кизэник бэлиэтэнэр. Ойуунускай төрөөбүт-үөскээбит дойдутугар Тааттаҕа Ытык Күөлгэ буолбут тэрээһингэ билиги улууспуттан дэлэгээссийэ баран, ыалдьыттаан кэллэ.

Улуус баһылыга Андрей Тимофеевич Ноговицын бэйэтин эбэрдэтин тиздэн туран, Таатта улуунун баһылыгар Михаил Михайлович Сорова сэмэй бэлэбин туттарда.

“СО” кэр.

Социальной десант – Хайахсыкка

Сэтинньи ыйын 12 күнүгэр улуус социальной десана Хайахсыт нэһилиэгэр тийэн үөрэнээччилэри, нэһилиэнньэни кытары көрүстэ.

Күн бастагы анаарыгар тийбит бөлөх А.П. Илларионов аатынан Хайахсыт орто оскуолатын үөрэнээччилэригэр, төрөппүттэригэр уонна учууталларыгар анаан, кылаас чаастарын ыыттылар. Үрдүкү уонна алын сүтүөх үөрэнээччилэрэ, кинилэр төрөппүттэрэ олус көхтөөхтүк кытыннылар. Кылаас чааһыгар улуус дьаһалтатын ыччаты кытары үлэ отделын исписэлиинэ И.Т. Пономарев, улуустаагы саастарын ситэ илик оболор хамыһыйаларын сэкирэтэрэ В.А. Лазарева, ыччат уонна дьыа кэргэн социальной-психологической өйөбүлүн киинин салайааччыта А.С. Капрынова, пенсионнай управление исписэлиинэ А.Н. Яковлева, саастарын ситэ илик оболор буруйу онорууларын хонтуруоллуур отдел иниспиктэрэ, полиция лейтенана Н.В. Матвеева оболору кытары ордук интериэһинэй бэсиздэлэри онордулар. Манна чуолаан, төрөбүт дойдуга бэриниллээх, олох араас өрүттэригэр сэрэхтээх, төрөппүт оболугар болҕомтолоох буолалларыгар, буруйу оноруу омсолоох өрүттэрин, пенсионнай реформа уларыһыларыттан кэспэтилэр.

Күн иккис анаарыгар нэһилиэк сыһыанан кинигэр үлэстэтилар. Манна “Мои документы” элбэх өнөнү онорор кин исписэлиинэ Е.Е. Лебедева, социальной харалта исписэлиинэ С.М. Дорофеева, пенсионнай управление исписэлиинэ А.Н. Яковлева биридилээн дьонно туһааннаах болпуруостарыгар хоруйдаатылар. Иистэнэн баҕалаахтарга дьыа

кэргэн уонна оҕо-аймах дьыалаларыгар отделын сүрүннүүр исписэлиинэ Т.П. Бушкова бэйэтэ маастар-кылааһы ыытта. Маны тэнэ, парикмахерскай, атыы-эргиэн, аптека үлэстэтилар.

Биир сүрүн кэспэтии нэһилиэк ыччатын кытары буолла. Манна И.Т. Пономарев ыччаттар санааларын иһиттэ, кыайтарбат өрүттэри быһаарыста. Түмүккэ анал күнү бөдөһөн, улуустаагы ыччат координационнай Сэбиэтин ыгыран, тустаах быһаарыныны ылынарга дьин сүбэлэстилэр.

Семен ЖЕНДРИНСКЭЙ.

ХОҕООННОРО МАТЫЫПКА ТИҥИЛИННИЛЭР

Сэтинньи 10 күнэ. Бүгүн Кытаанах нэһилиэнньэтигэр олохтоох бэйиэллэп Николай Васильевич Пономарев-Унаар Уолун хоһоонноругар “Баар бэйиэт сүрэхтэр ырыа, ырыатыгар – олох, таптал” диэн матыып суруллан сүрэхтэнэр литэрэтииринэй-муусукаалынай кизэһтэ буолла. Бу кизэһэни ыалпыы сыгар Улахан Күөлтэн СӨ Куттууратын туйгуна, СӨ мелодистарын сойууһун чилиэнэ, мелодист Федор Трофимов бэлэхтээтэ.

Эдэркээн сааһыгар ыарахан ыарыыттан ыалдьан, күн сириттэн күрэммит бэйиэллэп аата, поэтическай нэһилиэстибэтэ саналыы тыыннанан, дьон-сэргэ биһирэбиллэн, махталын ытта. А.А.Саввин аатынан Норуот айымньытын дьизтин уонна А.А.Макаров

аатынан Улахан Күөл оскуолатын эдэр үлэһиттэрин холбоһуктаах бөлөхтөрө бэйиэт хоһооннорун олус изиийлээхтик ааҕан, дьон кутун туттулар. Сылан модельнай бибилиэтиэтигэр кылаабынай бибилиэтиэкэр Анастасия Васильевна Аммосова сүрдээх истинник иилээн-сабаллаан ыытта. Сцена бэтэрээнэ Альбина Макарова күстээх куолаһынан ылпырын дохсун ытыс тыаһынан уруйдаатылар. Сыланнаабы норуот айымньытын дьизтин кэлэктиибин ылбаай ырыалара “көстүбэт тыыл” үлэһитэ-оператор Николай Трофимов хоһооннору муусуканан кизгэртэн бизрбитэ, чачы да, сүрэхтэни кизгэтин ситэрэн-хоторон бизрдилэр.

Н.В. Пономарев – Унаар Уол 1925 сыллаахха Кытаанахха төрөөбүтэ. Эдэр бэйиэт өлүү уонна олох алтыһар кирбиитин эрэйигэр-мунар сылдьан суруйбут хоһоонноро дириг, философскай ис хоһоонноохтор. Бу үлүгүрдээх ыарахан ыарыыга ылларбыт киһи дьизтэххэ, санаата үрдүгүн, кэрэни кэрэхсиирэ, дуона да суохтан суолталаабы буларын, олобу, дьону хайдах курдук үгэр танара оностубута үүнэр ыччаты иитиигэ биһирэбил мээстэни ыһыан септөөх. Кини хоһоон айарын таһынан, тылбааска эмиз үлэстэпитэ.

Кытаанах нэһилиэгин дьаһалтата уонна биэнсийэлээхтэр түмсүүлэрин аатыттан бэрэссэдээтэл Софья Николаевна Сорокумова Унаар Уолун аатын ааттаппыт, 7 хоһоонугар ырыа суруйан, бэйиэт биир дойдулаахтарыгар – кытаанахтарга сүрэхтэни кизгэтин

бэлэхтээбит Федор Павлович Трофимовка махтал суруктары туттардылар.

Бэйиэт бииргэ төрөбүт быраата Николай Васильевич Пономарев-II (Бизиньэр Ньукүлэй) ааттарын ааттатар 14 ыччаты хаалларбыта бары ыал, эһэ-эбэ буолан, ньиэр-бааччы олороллуор. Олортон улахан убайдары Николай Николаевич Пономарев абабаларын хоһооннору матыыпка тиһиллэн сүрэхтэммит кизгэтигэр аймахтар, бииргэ төрөбүттэр ааттарыттан истин махтал тылларын анаата. Дьоро кизгэни Пономаревтар улахан адымдарын кэргэнэ – суруйааччы Павел Петрович – Сомоҕо суруйар куттаах киһи сизэринэн ситэрэн, таһымын үрдэттэ.

Түмүккэ Унаар Уолун аймахтара махталларын бэлиэтин сэмэй бэлэхтэрин

туттардылар, баай-талым астаах остуолу тартылар. Н.В.Пономарев-Унаар Уол олус элбэх доһоттордообо. Олортон биридэстэрэ, эмиз биир дойдулаахпыт, буйун-бэйиэт Виктор Башарин тыһынан түмүктүүбүн: “Талаан хаһан даҕаны өлөр дьылбата суох. Кини кэннигэр хаалларбыт кэрэһэ көлүөнэ дьоло буолар. Онгон юленин – ыччат. Көлүөнэ умно суоҕа. Эдэр ыччат сүрэхтэр, санарар санатыгар саас-үйэ тухары иһиэ. Тыһынаахтары кытта тыһынаах сылдыһа”. Кырдьык да норуот туһугар, норуот дьылбатыгар, кэскилигэр анам-мыт олохтоох, биир дойдулаахпыт, убай-быт, бэйиэт Н.В.Пономарев – Унаас Уолун ырыалара ыллана, хоһооннору аабылла турдуннар.

Л. ПОНОМАРЕВА,
Кытаанах

П.А. Ойуунускай төрөөбүтэ 125 сылыгар

ОЙУУНУСКАЙ УОННА МЫРЫЛА

билигин кинилэр Мырыланан, Чурапчынан, куоратынан олуксууйан олороллор, бааллар.

Кыра уолу Нэстэри төрөтүттэрэ өлбүттэрин кэннэ, улахан убайа Ньукууна Соловьев илэр-үөрөттөрү, Нэстэр убайыттан Былатын Ойуунускайтан бири сып балыс, биригэ оонньоон оҕо саастара аһар, Дьокускайга үөрэнэллэр, иккүн сана олобу тутууга, революционнай суолга туруналлар. Нестер Чурапчы Волревкомун бэрэссэдээтэлинэн табыллан үлэли илордобуна, 1920 с. Ойуунускай, Аммосов быһаччы дьаһалларынан, хоту Эригээнэ волревком бэрэссэдээтэлинэн командировкалан, Сэбиэскэй быһааччы олохтоҕо ыталлар. Онон тийиэн, бэрт кытас көм иһигэр олус суолталаах дьаһаллары ытар, ыалпы ытар Булун улуутугар комсомольскай ячейканы тэрийэр, таба ахсаана аҕыйааһынтан, балык мураттан тахсыбака олуктоохтор хоргуйар куталга киирбиптэригэр, суһал дьаһаллары ыттан, Дьокускайга биллэрэн, борохуотунан таһаас кэпипин туруорсан аҕалларан, хоргуйууттан быһыыр. Ити аҕыйах холобурунан кини талааннаах салайааччы тахсыахтааһын көрдөрөр. 1922 с. Сэбиэттэр уокуруктаагы съездиригэр П.Г. Колпашниковтыын дэлгэзгитинэн табыллан, Дьокускайгаан истахтарынэ үрүннэр тоһуя тутан, Уһаа Дьааныга илдьэн өлөрбүттэрэ. Нестер Саввич 1920 с. комсомолец, ити сылтан коммунистическай партия чилинэ этэ. Сана олох иһин олуксупт Ойуунускай, Аммосов соратниктара, саха бири бастагы үөрөхтэбэ, сана тахсан эрэр эдэр, талааннаах салайааччы тахсыахтааҕа баара-суоҕа 28 сааһыгар олордо быһыбыта. Билиги мырылалар 1932 с. 4-с Хатылыттан арахсан туспа нэһилиэк буларбытыгар, нэһилиэк дьонун уопсай муньаһар, кини аатынан нэһилиэк буларбытын бири кини курдук куорастаан ылыммытара Кэлэр 2019 сылга Нестер Саввич Соловьев 125 үбүлүйдүк сыла.

П.А.Ойуунускай оҕо сааһа Мырылаа ааспыт, Сленицкы адымдыригэр Ылдьаанааҕа куруук сылдьаллара, чуһас да буоллаҕа 5 кэс сир, Тааттааҕа сукураан турдаһына от сии, кысты дьадаһы, орто да ыал Амма өн хоһолоругар, аҕаастарыгар, үрөхтэригэр от сии киирэн кыстыыллара, олуксуйан да хаалбыт үгүс.

Былатын Ойуунускай айылҕаттан айар куттаах, биллэн-көрүүн баалаах оҕо эдэр сааһыттан Мырыла кырдьаастарын кэпсээннэрин, сөһөһүннэрин иккүнүттэн таттаран истэрэ. Оччолорго иккү үйэ киирбиптэригэр, Мырылаа 30-ча олуксуйа-бири кэмнэ олорон ааспыттара. Ордук биллэр олуксуйаһынан, Маталааха олуксуйа, кэпипин олуксуйа Петр Решетников аймаҕа Андрей Титович Брыгаев-Оччох Өндөрөй (1880-1960сс.), номоххо киирбит, аатырбыт удьуор олуксуйа, Хойтоһунтан төрүттээх Софрон Ионович Кузьмин-Олуксуйа Соппуруон (1890-1955сс.), Андрей Петрович Собанин-Куттэм Өндөрөй (1875-1943сс.), Николай Саввич Хомпдров - Күндү Бытык Күндүбэй (1884-1968сс.), Никон Родионович Сибиряков (1869-1943сс.) буолаллар. Маны таһынан остуоруйаһыт олуксуйа Прасковья Дмитриевна Сибирякова - Остуоруйаһыт Бороскуобуя (1868-1961сс.) ордук аатыраллара. Бу олуксуйаһыттар кэпсээннэрин, номохторун, олуксуйаһыттар истибит, билбит, тэннээн көрбүт буолуохтаах.

Чурапчы олуксуйаһыттарын чинчийбит Василий Федорович Ермолаев суруйарынан, улуу олуксуйа Хойтоһун уонна кини сизнэ Мырыла бастын олуксуйа Фома Ионович Кузьмин - Олуксуйа Соппуруон "Ньургун Боотур", "Үрүн уолан", "Оҕо Туйун", "Бытык Сопуһуһай", "Буура Дохон" диэн ааттаах олуксуйаһыттар олороллор этэ диэн суруйбута баар. Ойуунускай Олуксуйа Соппуруон олуксуйаһыттар истибит, бэлэтэммит буолуон сеп дии саныбын. Кини "Дьулуруйар Ньургун Боотур" олуксуйаһыттар олуксуйаһыттар олороллор 1920-30 сс. дылы суруйбута. Онон Олуксуйа Соппуруон олуксуйаһыттар дьоруойдарын аатын, сюжеттарын туһаммыта көстөр.

П.А.Ойуунускай оҕо сылдьан оонньообут, бултаабыт сирин-дойдунан таптаан, Амма, Тэйэр Хайа кэре көстүүгүннэ кэрэхсээн айымньыларыгар киллэрбитэ. Кини Мырылаа кэллэһинэ ураты айар абыланар ылларара, «Кыһыл Ойуун», "Улуу Куданса", "Көтөрдөр мөкүөрдөрү" аатырбыт айымньыларын Аммань, Тэйэр Хайаны киллэрбитэ, суруйбута. Бу айымньыларга Мырыла сирин-уотун, номоххо киирбит, олордо сылдьыбыт дьон ахтылаллар.

Дьыл-хонук аһан истэһин аайытын, П.А.Ойуунускай оҕо, үлэтэ, суруйан хаалларбыт айымньыларын суолталаа, норуот интэриэһин өссө тардар, философскай көрүүгүрдээх айымньыларга актуальнаһын билигин да сүтэрбэттэр. Кини айар күүтүн, идеяларын хантан ылбыта буолуой диэн болпурдус үөхүүр. Эппитэ - Ойуунускай билиги дойдубутугар Мырылаа (Чэппиздэй Амматыгар) Таатта-Чурапчы быһаһар сирдэригэр, төрөөбүт Чөркөөттүн баара-суоҕа 5 эрэ кэс ыраах сиргэ баар. Амма өрүс бизагар, чынаһан, ханайан турар ытык Тэйэр Хайа аһыгар оҕо сааһыттан оонньоон, бултаан, сыһыанар кэмнэригэр буолуо диэн билиги сэрэйбит. Маны таһынан Ыксакүлээх Өлөксий төрөөбүт Учай Аммата, Тэйэр Хайаттан 2 кэс ыраах сытар, саха норуодунан суруйааччылар Суорун Омоллоон, Амма Аһыһыа, Эппи ытык сиртэн ырааҕа суох төрөөбүттэрэ-үөкэһиптэрэ аҕаһы этэр.

Билиги ытык сирбиттэн сырдык санаа, үтүөнү айыһы-тутуу, сырдыкка, кэрэҕэ дьулуһуу күүһэ

сыдыаһара буолаарай? Ити үһэ этилпиптэри холо- бурдаан эттэххэ, улуу дьоммут, ордук П.А.Ойуунускай илэһи улахан суду философскай суолталаах айымньыла- рын айыһын идеята, толкуһа, билиги дойдубутугар Мырылаа толкуйдааммыта буолуо уонна сөһөһүннэригэр кэпсээннэра, номохторо айымньыларыгар, олуксуйаһыттар олуксуйаһыттар "Дьулуруйар Ньургун Боотур" олуксуйаһыттар кинилэр сүрүн дьоруойдара, сюжеттара киирдэ.

Саха литературатын төрүттэһинэ Ыксакүлээх Өлөксий уонна Былатын Ойуунускай Мырыла кырдьаастарын, оччолорго биллиллээх дьонун кытта дойдубутугар, биллэллэра. Ити барыта сабыдыалла- ан, Чэппиздэй Амматын дьонно сырдыкка, кэрэҕэ, үөхкө- ҕө, тартыһылара күүтүрэн, сана үйэ дьаһааннаах, элбэх уларыһылардаах, айдааннаах быһылааннарыгар сөһөһүк быһаарынан кэпсиптэрэ.

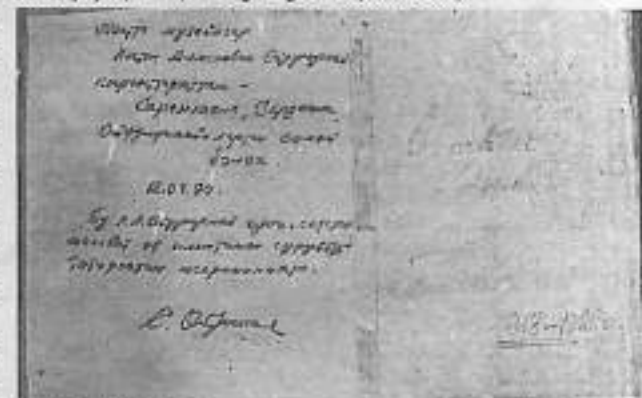
2. Ойуунускай "Кыһыл Ойуун" поэма-олуксуйаһыттары рукопиһын дьылбата

Георгий Митрофанович Васильев - саха биллиллээх фольклориста, философскай наука кандидата, литературатын киирмиптэ, бэрэбүтчүк-бэйлэ, СССР суруйааччыларын сойууһун чилинэ.

Дьаһааннаах кэмнэртэн ордук репрессия дьонун саһын-нарбыта, куттаабыта. Норуот убаастыыр, итэҕэйэр салайааччыта Ойуунускай норуот өстөөҕө буолан тутуллан, хаайыһа өлүүтэ Чэппиздэй дьонун кэппитэ, дьулаппыта.

Манньык ыар кэмнэргэ Мырыла төрүт олуксуйаһыттар Г.М.Васильев хосун быһыһа холобур буолуохтаах. Георгий Митрофанович оҕо эрдэһиттэн билэр, холобур туттар кииһэ Ойуунускай. Кини Георгий Митрофанович Саха сиргэр сана тэриллэбит Тыл, литературатын уонна устуруйа институтугар үлэһэ ылар, эдэр талааннаах уолу Платон Алексеевич Москвага үрдүк үөрэххэ Н.Г. Чернышевскай аатынан устуруйа, философия уонна литературатын институтугар ылан үөрөттөрү. Үөрэһин сана бүтэрэн, иккис сыһын Ойуунускайдын үлэлиир сылларыгар репрессия буолан, Ойуунускайы хаайаллар, тух баар суруйбут научнай үлэлэрин чаматхөөн, уоттаары муньан турал-ларыгар, Георгий Митрофанович биллэрбэккэ бэркэ билэр күүх хаалкаһа ууллубут тэтэрэтин уоран кистир, дойдубутугар Мырылаа аһыһыгар кистэрэ.

Ити П.А. Ойуунускай суос-сөгөһөһүт хаалбыт илиитинэн суруйбут "Кыһыл Ойуун" поэма-олуксуйаһыттары рукопиһа этэ.

Георгий Митрофанович Ойуунускай субэтинэн, аһыһынан наукаҕа тыл үөрэххэ наука кандидата, бил-лиллээх литературатын киирмиптэ, бэрэбүтчүк-бэйлэ, фольклорист-учоһаай быһыһынан научнай эйгэҕэ кэмнэһиптэр.

Георгий Митрофанович итинэн эрэ булпат гражданскай хосун быһыһылар кэрдэрбүтэ, саха баста-гы устуруйа-учоһаай репрессияҕа ыһыллыбыт Г.В.Ксенофонов литературатын хосун, «Революция алтан ата» айымньытын рукопиһын кистээн быһаабыта. Сана үүнэн иһэр, эдэр, талааннаах бэйлэ, 29 эрэ сааһыгар репрессияҕа ыһыллыбыт Иван Арбита хоһоонун хомуурунньуһун кистэбитэ 1991 с. «Мунурданыһы» диэн 2 туюннаах кинигэ буолан бэһэттэнэн, саха аһааччыларыгар тийэн, күн сирин көрбүтэ.

П.А.Ойуунускай "Кыһыл Ойуун" илиинэн суруллубут суос-сөгөһөһүт хаалбыт айымньытын Георгий Митрофанович кыһыһыгар 1962 с. институтка үлэли кэпсиптэр бэрбүтэ. Ол тутунан Сардана Платонова маһтанан суруйбута баар, рукопиһы куопуһа Чөркөөх мусуһуһу хараллан сытар.

Ити курдук, "Кыһыл Ойуун" поэма-олуксуйаһыттары суруйбут үлэлэриттан сөгөһөһүт ордон хаал-быт, илиинэн суруллубут рукопиһа, айыллыбыт сиргэр ытык Тэйэр Хайа таһыһар Мырылаа кистэнэн, 20 сыл сыһыта.

Георгий Митрофанович Саха сирин, Чурапчы улуһун бири бастагы идэтибит учоһаай тыл үөрөхтэҕэ, фольклориста, талааннаах бэрэбүтчүк-бэйлэ буолар, кини быһыл аһыһыһа үбүлүйдүк 110 сыла буолар.

Иннокентий Иннокентьевич СОБАКИН, Кырааһы үөрэттээчи, учуотал, Саха Өрөспүүбүлүһэтин үөрэтириитин туюгуна.

1. Мырыла айылҕата уонна Ойуунускай аймактара

Уон улууска улуутуйбут, аһыс улууска аатырбыт Тэйэр Хайа - Амма өрүһүн үрдүгэр, Таатта Дьаһа Амматын, Чурапчы Мырылатын иккү ардыларыгар турар, хас эмэ кэстөөх сиртэн көбөрөн көстөр Амма үрдүк хайата. Кини киниэхэ чулаһан истэһин аайы тэйэн иһэр курдук, ол иһин бытырбылар Тэйэр Хайа дьон ыһытаан ааттаа-быттар.

Тэйэр Хайаттан атын ытык сирдэр 108 км тэйэн сыталлар: Аржаа Бахсы булуннааҕа 108 км, Хоту Тулаһаах хайа эмэ 108 км, Сопуруу Харамма хайата 108 км, иһин дьэки 108 км сиргэ Уһаа Дьаһа хайата Алдан өрүснэ султу олуксуйа. Бу хайалар төүрт мунуу үөхсөтүлэр. Ортолоругар турар Тэйэр Хайа бу төүрт мунуу кининэн буолар.

Амма өрүс - Саха сирин энергетическай сина. Аммааҕа биза ытык хайа баар: Тулаһаах Хайа, Тэйэр Хайа, Харамма Хайата, Өһө Хайата, Улуу Хайата Саамай куустээхтэрэ - Улуу Хайата. Бу Саха сирин киниэ (А.И.Бонедонов - Сырдык).

Бу курдук киириги тыллаах Мырыла ытык Тэйэр Хайатын, айылҕатын, Ойуунускай аймактарын уонна урут литературатын устуруйаҕа сурулла илик, иккү араһа ахтыллыбатах, кэпсэммэтэх кэмнэр тустары-нан суруйабын. Бу ытык хайа Боотуруускай улуус терри-ториятыгар турар, билигин иккү уруулуу Таатта, Чурапчы улуустар нэһиликтэрин - Дьаһа Аммата уонна Чурапчы Мырыла, бытырбытынан Чэппиздэй Аммата быһаһар кыраһыһаһаларыгар баар ытык Тэйэр Хайа буолар. Тэйэр Хайа аһыһынан сытар, бастын үнүлүтэх хоһолор Саһыл Сыһы, Маталах бытырбытырбыттан номоххо киирбиптэрэ, аатырбытара.

Номоххо киирбиптинэн, Маталах хоһотун бэс билэр аатырбыт баһыта, абааһы уопе. Кунай хотуурдаах олукт буолан кэлэн, хоһо олук олуксуйаһыт, оно сеп буолбака дьулаһын солоон бараһ, харыйа аһы тыатын кэрдибитин, ол дьыл ити баһы суһуһа сутаан өлбүтүн туһунан дьикти үһүһээн баар, ону таһынан Маталах хоһотун куоплэригэр биирдэһиптэр Кутуһаах баһы үт куттаран, үт куоп олуксуйаһыттан туһунан үһүһээн кэпсээн баар.

Тэйэр хайаттан саһалаан, Аммань өрө, сизтисипт курдук тус-туһунан ааттардаах хайалар, собуруу Көбдөх хайатыгар дьикти Мырыла сирин-уотун, олуксуйа хоһолорун, хоһуһаларын иһили эһийэн, хотуттан үрэр тымны, хаһсаат тылтан хаһалаабыт, кэмүсэбипт курдук, чынаһан-ханайан тураллара көрүхтэн дьикти.

Тэйэр Хайа Ойуунускай оҕо сааһа ааспыт Кулуннаах, Буор Ураһа алаастартан көстүүтэ

Платон Алексеевич Ойуунускай Чэппиздэй Амматыгар Мырылаа аймактааһын бука аһыһа кини билэр буолуо Ойуунускай аһыһын Хоһолор Өлөксий кытта, биригэ төрөөбүт Ылдьаананы, Мырыла олуксуйа Савва Соловьев кэрэн ылан, суһуннэрен киллэрэр. Тэйэр Хайа утарыла сытар, Кулуннаах алааска кыстык балаһан, хотон туттан, Буор Ураһа алааска сайыһыттан Чэппиздэй Амматын ылаа буолан олуксуйаһыттар.

Кинилэр төүрт оҕолоннолор, улаханнара Николай (Ньукууна) - 1868 с.т., сөгөһөһүт кыһытара Алаһыһа - 1870 с.т., орто уол Уһуһ - 1880 с.т. уонна кыра уол Нестер (Нэстэр) - 1884 с.т. Ньукууһаны таһа баһы Нэстэр Сленицкы Чөркөөх оҕолуһаһыгар үөрэттэрэр, кини нэһиликтэр Чэппиздэй Амматыгар бастагы үөрөхтээх буолар, киниэтир, улууска быһаһынай кулуннаан таһыллан үлэлиир, нэһиликтин тутан олорбута.

Алаһыһа Мырылаа Поповтарга киирит буолар, киниттэн Поповтар, Сергеевтар тэнийэллэр. Уһуһ олуксуйаһыттан Аржаковтар, Соловьевтар, Хомпдровтар

Мөрөөбүт сорурум

Чурапчы улуунун үөрэбин салалтатын "Сага олох" хаһыакка анал сыһыарыыта

САЛАЙААЧЧЫ КОЛОНКАТА

ҮЛЭБЭ САГАНЫ КИЛЛЭРИИ - КЭМ ИРДЭБИЛЭ

Бары билэрбит курдук, олох сайдыыта тэтимирэн иһэр. Санаттан сага технология кириэн биригэн бири баһыйар, бу барыта олоххо-дьаһаха, үлэбэ-хамнаска эмиэ сагалыы сыһыаны ирдиир. Инникини торумнуур, бырайыактыыр үлэни болгомтобо ылан үлэлэһии – сайдыы, кэм ирдэбилэ, инникитин үбүлээһин барыта онно олобуран ытыллыа.

Дойдубут үөрэбириитин инники күөһү таһаарыыга анаммыт «Ылам ыйынаабы ыйаах» олоххо кириитигэр, сүрүннээн, тобус федеральнай бырайыак үлэлиир, биһиги улууслутугар үлэлиир олорор абыс хайыскабыт – «Обеспечение безопасности и условий учебно-образовательной деятельности», «Образовательный стандарт», «Профи кейс», «Социокультурное пространство», «Педагогика сотрудничества», «Непрерывное образование и профориентация», «Цифровые технологии», «Индивидуализация» бу бырайыактарга сөп түбэһэрин атырдыах ыйынаабы мунһааха ырыллыбыт. Чуолан урук таһыма үрдүүрүгэр сүрүн болгомто ууруллар, педагогтары сайыннарыыга, саганы киллэриигэ үлэ туһуланар.

Бу үөрэх дьылыгар улуус үөрэбин тэрилтэлэрин инновационнай бырайыактарын түмэн үлэлэлэргэ үөрэх салалтатыгар «Проектнай офис» үлэтин сабалаата, хас биридии оскуола, уһууаан, эбии үөрэхтээһин тэрилтэлэ саганы киллэрэригэр өйөбүт буолуоба. Барытыгар ситиһиһлэри баһарабын.

Т.В. ПАВЛОВА, үөрэх салалтатын начаалынньыга.

«Күнчээн» уһууаан үбүлүөйдээх сылын көрсө

Быйылгы үөрэх дьылыгар өрөспүүбүлүкэ бастын уһууааннарын ортотугар Чурапчы улуунун Одьулуун нэһилиэгин «Күнчээн» оҕону сайыннараар киин-уһууаан ааттанна.

Оҕолорбутун хайдах иитэбитигэр таһаарытыттан, туох өйдөөх-санаалаах таһаарытыттан инники кэлэр олохтут тутулуктаах. Оҕо олобу көрүүтэ, киин хайдах эйгэбэ үүнэн-улаатан тахсыбытыттан быһаччы тутулуктаах.

1968 с. кулун тутар 22 күнүгэр Чурапчы оройуонун дьокутааттарын Сэбиэтин 71 нүөмэрдээх быһаарыытынан Карл Маркс аатынан колхуоска Саха АССР Доруобуйа харыстабылын министриэтибэтин салаатынан 20 мистэлээх дьаһыла саад аһыллыбыта. 2009 с. Чурапчы улуунун баһылыгын дьаһалынан «Күнчээн» оҕо саада диэн ааттаммыта.

«Күнчээн» уһууаан туһунан баай устуруйалаах. Манна оҕону илтиигэ, кэрэбэ сирдиргэ олохторун бүтүннүү аһаабыт айар куттаах, талба таһааннаах иитээччилэр үлэлээн ааспыттара. Уһууаан сэбиэдиэсэийинэн Татьяна Васильевна Старостина, методичка Арена Михайловна Дьяковская өр кэмгэ кизэн билиилэрин, сагабылларын ууран үлэлээн кэллилэр.

90-с сылларга улууска бири бастакынан экспериментальнай үлэбэ ылсан, өрөспүүбүлүкэтээби таһымна тахсытытара. Москва куорат «Эврика» үөрэхтээһин билиитикэтин институттар федеральнай экспериментальнай быһаарыаа хандьыдаатын статутун ылан үгүс үлэни ыыппытара. Саха оҕотун риторикатын сайыннарыыга бэйэлэрэ ньыма арылан, тыл сайдыытын өрө тутан үлэлээн кэллилэр. 2015 сылтан Одьулуун нэһилиэгэ, Одьулуун орто оскуола, Аграрнай техникум уонна уһууаан «Утум ситимэ» социокултурунай үөрэх комплексын бырайыага олоххо кириэн үлэлиир. Бырайыак олох сыаннастарын бөбөрүтөргө туһуламмыт буолан, билигин кэмгэ олус тобустоох.

Уһууаан баай уопутун тарбатан педагогическай сэбиэттэри, ааптарьскай семинардары, куурустары тиһигин быһаарыаа ылар. Иитээччилэр С.И. Карпова, А.С. Ефимова, С.Е. Калитинова бырайыактары ордук үчүгэйдик үлэбэ киллэрэллэр. «Музыка для всех», «Рисуем все» өрөспүүбүлүкэтээби бырайыактар уһууаанга олохтоохтук киридилэр. Муусукаалынай салайааччы И.А. Дьяконова уһууаанна оркестр тэри-

йэн, кырачааннары музыка аһыбар уһууар. Үөрэх салалтатын кытта уһууаан саастаах уопаттарга «Тыл хоһуун» күрүбэ төрдүс сылын ыытыллар.

Ааспыт үөрэх дьылыттан поликултурунай хайыскаба үлэлэһэн эрэллэр. Бу үлэлэрин Саха сирин төрүт омуктарын үөрэтииттэн сабалаабытара. Оҕо оҕо тылын сэрэг атын омук тылын өһүн, олохун-дьаһабын, төрүт дьарыгын, културуатын үөрэтэллэр. Ыйдарынан уларыта сылдьан омук уратытын билсиппэлэр, онно сөптөөх эйгэ тэрилтэн ырыа, хоһоон, хамсаньылаах ооньуу үөрэтиллэр. Уһууаан оҕолоро Саха сирэ, Россия, Кытай, Монголия, Англия, Индия дойдугарын уратыларын, сүүстэн тахса судаарыстыба аатын, былаабын билэллэр.

Уһууаан иитиллээччилэрэ «Бастакы хардыы» регионаабы куонкурус, «Тыл хоһуун», «Чобуо чооруостар» кыракий аабааччылар, «Чемчүүк саас аабыылар» чинчийэр бырайыактар куонкурустарын Гран-при хаһаайыннара, «Рассударикки», «Бриллиантовые нотки» норуоттар икки ардыларынаабы куонкурус кыайыылаахтара уонна лауреаттара.

«Күнчээн» уһууаан оҕо сагата сайдарыгар утумнаах иитэр-үөрэтэр үлэтэ «Саха риторикатын төрүтэ-уһууаанна» методическай көмө босубууаба (2003), «Олонхо: эти-сини эрчийи» методическай хомуурунньука (2009), «Сурукка бастакы хардыылар» оскуола иннинээби саастаах оҕону сурукка эрчийэр үс үлэ тэтэрээтигэр (2018) көстөр. Бу барыта – ситимнээх үлэ салбанан бара турарын туһута. Ити курдук улуустут бири бастын үлэлээх уһууаана 50 сыллаах үбүлүөйүн үрдүк ситиһиһлээх көрсөр.

М.П. ОКОНЕШНИКОВА, үөрэх салалтатын иитиһи отделын начаалынньыга.

ЭБЭРДЭЛИИБИТ!

С.С. Яковлев аатынан Чакыр орто оскуолага 90 сыллаах, Хадаардаабы «Мичил» уһууаан 55 сыллаах, Чурапчытаабы «Березка» уһууаан 35 сыллаах, Одьулууннаабы «Күнчээн» уһууаан 60 сыллаах үбүлүөйдэринэн үлэ кэлэтиһиллэрин итиитик-истинник эбэрдэлиибит! Баһарабыт айымньылаах үлэни, дьолу-соргуну!

Көдүүстээх куурус ыытылынна

Чурапчы үөрэххэ салалтатын тэрийиитинэн, сэтинньи 1-5 күннэригэр иккис сылын РФ Бырабыыталыстыбатын үөрэхтээһингэ биризмийэтин лауреата, психология билимин хандьыдаата, доцент, РАО чилиэнэ Елена Леонидовна Мельникова Москва куораттан кэлэн, «Технология проблемного диалога как фактор реализации ФГОС» диэн кууруһун ыытта. Биллэрин курдук, оҕо оҕо аһаардас билиини эрэ буолбакка, саганы арыарга ситиһэр ньыма улууслутугар кэлмник кириэр.

Улуус педагогтара бу кууруска түмсүүлээхтик сырытылар. Болтоно, Хайахсыт, Мырыла, Одьулуун, Дирин оскуолаларыттан элбэх педагог кытынна. Былырыынны куурустан уратыта диэн быйыл үс күн теорияны ааһан, икки күн үлэбэ туһаны көрдөрүлүннэ. Курсааннар, эрдэ соруудах быһыытынан, видео-уроок устан Елена Леонидовнаба ыыппытара. Барыта 46 видео үһүллэн, 27 уроок-дьарык көрдөрүлүннэ (оскуола-22, уһууаан-5).

Ол курдук, Елена Леонидовна Алабартан алын кылаас учуутала А.Д. Филиппова, биология уонна химия учуутала П.П. Оконешикова, технология учуутала М.Е. Слепцова, Төлөйтөн уруһуй, черчение уонна технология учуутала А.В. Попов, Сылантан устуруйа уонна общественниэ учуутала П.М. Собакина, Туөйэттэн алын кылаас учуутала Я.С. Беляева, Болтоноттон нуучча тылын учуутала М.Н. Рожина, Хатылыттан алын кылаас учуутала В.Н. Седалищева, нуучча тылын учуутала Н.В. Батариана уроктарын көрөн, олус табыллыбыттарын бэлиэтээтэ. «Кыталык» уһууаантан П.М. Игнатеева, «Ульба» уһууаантан А.Е.

Агафонникова дьарыктара проблемнай диалог технологиятыгар сөп түбэһэрин, иитээччилэр таһымнара үрдүүн ыйда. Педагогтар сайдар кыахтарын үрдэтэһиллэригэр улахан баһалаахтарын, таһымнара түспүбүтүн ыйда.

Елена Леонидовна бэйэтин үлэтигэр бастаан маньык практической түһүмэхтээх кууруһу ыыппытын астынан барда, өссө да уроктары ыыттаһытына көмөлөһөргө, биригэ үлэлэлэргэ бэлэмн биллэрдэ, сибээһи тутуһуох буолла.

Куурус иккис сылын С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оскуолатыгар ыытылынна. Оскуола салайааччытыгар Н.В. Уароваба уонна кэлэтиһиллэр дириг махтабытын биллэрэбит.

Е.К. ВАН-ЧУ-ЛИН, үөрэх салалтатын методическай отделын исписалиһа.

СОНУУТТАР

Алтынньы ый бүтэһик күннэригэр Аан дойдутаабы оскуола бибилиэтиэкэ-лэрин нэдиэлэтэ ыытылынна. Кинигэни, оҕо аабыытын сайыннарыыга оскуо-лаларга бэчээккэ сурутуу, Национальнай бибилиэтиэкэ электроннай бибилиэтиэкэтигэр аабааччылары регистрациялааһын, киингэ аахсыалара ыытылыннылар, үтүө сизргэ-майгыга таһаар айымньылары, үөрэнээччилэргэ, педагогтарга анаммыт интэриниэт сизлэри ырытыстылар, Ленинскэй комсомол 100 сылыгар анаммыт быһастапкалар көрдөрүлүннүлэр. Ураты түгэниһэн бири дойдутаахпыт Василий Яковлев айымньытыгар олохтубут «Тойон кыыл» киинэни көрөн, улахан кылаас оҕолоро санааларын атастастылар, улууска алын кылаас оҕолоругар Борис Захадер хоһооннорунан уонна устуруйаларынан уруһуй куонкуруһа ыытылынна. Барыта 161 үлэ кириэн, хас биридии кылааска кыайыылаахтар быһаарылыннылар. Түмүккэ оскуола бибилиэтиэкэлэрэ Информационнай-библиотечнай киингэ уларыалларын тула кэлэтиһиһи ыытылынна.

Күһүннү уһун өрөбүллэргэ Чурапчы гимназиятыгар оҕону инженернай-техническэй хайыскаба туһаайар «Эдэр инженер» оскуола үһүс сылын үлэлэтэ. 5-10 кылаас үөрэнээччилэрэ бырайыактыырга, робототехникааба уонна көмүлүтэргэ 3D модель оһоһуутугар үөрэнилэр. ДЭС-кэ, Баһаарынай ДЕПО-ба, ОДЫХ хочуолунайыгар экскурсияба сылдьан, бу тэрилтэлэргэ туһаныллар механизмнары тупсарыыга бырайыактары толкуйдаан хөмүсүстүлэр. Бу үлэлэргэ «Инникигэ хардыы» НПК-ба кыттарга мэкэһиллэннилэр.

Сэтинньи 2 күнүттэн Аба дойдуту Улуу сэриитин кыттыылааба, СӨ културуатын үтүөлээх үлэһитэ, Чурапчы улуунун Босхоттаах олохтообо, усту-рук учуутал Михаил Прокопьевич Ефимов аатын үйэтитэн, төрөбүтэ 100 сылыгар анаммыт «Мин бастын урокум» устуруйа учууталларыгар өрөспүүбүлүкэтээби педагогическай маастарыстыба куонкуруһа биллэрилин-нэ.

Айылзаттан айдарыылаах
ИИТЭЭЧЧИ

Үйз сайдан истэбин аайы олох ирдэбилэ эмиз тэннэ уларыйар. Аныгы кэм оёотун сөптөөхтүк иити эмиэ туспа быраабылалардаах. Күннэзи олоххо, чуолаан оокуопа иннинээзи үөрэх тэрилтэлэригэр сана стандарт бигэтик киирэн эрэр. Билинни кэм кинитин иитэргэ дириг билиилээх, оёоо истин сыһыаннаах, санаабытын ситиһэр, туруулаһар эрэ педагог үлэһир кыахтаах. Биір оннук иитээчинэн Чурапчы сэлээннэтин "Кыталык" уһууаан үрдүк категориялаах иитээччигэ, талан

ылбыт идэтин толору баһылаабыт Прасковья Михайловна Игнатъева буолар.

1990-с сыллартан улууска, өрөспүүбүлүкэҕэ биір бастааһын Л.А. Венгер сайыннарыылаах үөрэбин технологиятынан үлэтин сабалыабыттан, кэм ирдэбилгэр сөл түбөһүннэрэн, чинчийэр, бырайыактыыр, доруобуйаны чөбүлүрдэр, проблемнай диалог курдук аныгы технологиялары толору баһылаан, үлэтигэр кадүүстээхтик туһанар. Хас биірдии оёо тус уратытын учуоттаан тылларын, толкуйдуур дьобууддарын сайыннараҕа байэ-байэлэрин кытта сүбэлэһэн үлэлэтэр, былваннаттар, мөккүһүннэрэр ньымалары табыстаахтык туһанар.

Педагог бэйэтин таһымын үрдэтиигэ, уопутун тарбатыыга утумнаахтык үлэлэтэр. Ол курдук, улуус, регион, өрөспүүбүлүкэ таһымнарыгар үгүс аһаас дьарыктары ыһан, научнай-практической компириансийэлэргэ үлэтин уопутун тарбатан үгүс ситиһиилээх, бөчөккө тахсыбыт үлэлээх, Улууска ытыллыбыт "Новый педагог – новый стандарт" куонкурус мунутуур кыайылааҕа, "Шаг в будущее" бүтүн Россиятаабы бэстибээл дипломаһа, өрөспүүбүлүкэтээзи НПК, улуустаабы педагогической аабылар хас да төгүлээх дипломаһара. "Технология проблемного диалога" куурус ааттара, Москваабы ПКППРО педагогикаҕа уонна психологияҕа хаалдыратын доцена, психологической наука хандьыдаата Елена Леонидовна Мельникова иккис сылын ыһтар кууруһугар Прасковья Михайловна аһаас дьарыктарын үрдүк таһымна сыаналаабыта улахан сыанабыл буолар.

Омос көрдөхкө, ситиһиитэ тутта көстүбэт эрэри, иитээччи түбүктээх, эппитинэстээх идэтин толору баһылаан, оёолорго ийэли истинник сыһыаннаһан, ис дууһатыттан хорутан үлэһир иитээччинэн биһиги Прасковья Михайловнаны ааттыбыт, өсөө үрдүк ситиһиилэри баһарабыт.

Л.Е.ДЕДЮКИНА, методической отдел исписэлиһэ.

Бүгүн суруйар киһибит – оокуола бибилиэтизкардэрин ортолоругар дириг ытыктабылынан ааттанар, биіргэ үлэһир кэлэктиибигэр, улууска биллэр үлэлээх Анастасия Егоровна Ардунова. Кини Илин Сибирдээзи культуура институтун бүтэрибэтигэр, түөрт уонна сыл бибилиэтизкар идэтинэн бэриниилээхтик үлэлээн кэллэ. Онтон 25 сылын үөрэх кыһатыгар билиитин-көрүүтүн ууран, кырачааннары аабыыга кинигэни таһыырга уһуйда. Билигин С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оокуолатыгар үлэһир.

Улууска дьиз кэргэнинэн аабыыны, бэстибээли тэрийээччилэртэн биір дэстэрэ.

2014 с. Боотуруускай улуус төрүттэммитэ 375 сылыгар, оокуопа өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн ытыллыбыт дьиз кэргэн викторинаһыгар 5 улуустан 22 дьиз кэргэн норуодунай суруйааччы В.С. Яковлев-Далан 85 сыллаах үбүлүөйүгэр анаммыт викторинаҕа 52 дьиз кэргэн кыттыбыта.

Улууска кэргэтин ытыллар бибилиотечнай-библиографической билиини тургутар олимпиадаҕа Анастасия Егоровна бэлэмнээбит 8, 10 кылаас оёолоро 2016, 2017 сс. бастаабыттара, призэр буолбуттара. Оёо кинигэтин күнүгэр улуустаабы II-с Библиолимпиада призэрдарын

Олобун суола – аабар гражданины иити

Көлүөнэлэри аабыы нөнүө ситимнир, дьиз кэргэнигэ аабыы үгэстэрин олохсатар утумнаах үлэтин алын сүһүөх оокуопа сааһаттан тэрийбитэ. Эһэ, эбэ аахпыт кинигэлэрин быыстапката, дьиз кэргэнинэн викториналар, чинчийэр оонньуулар, кылааска дьиз кэргэнинэн аабар кулуубу тэрийи, тэрилтэлэргэ сүбэлэр уо.д.а. Кинигэ ис хоһоонун арыһар, оёону ааһарга үөрэтэр араас өрүттээх үлэни ыһтар, бибилиотечнай уруктар, дорбоонноохтук аабыы, көмүүтэринэн литэрэтиринэй оонньуу, оёону чинчийэр үлэҕэ тардыы уо.д.а.

2002 с. Бүтүн Россиятаабы «Библиобраз» курэх өрөспүүбүлүкэтээзи түһүмэҕэр 2 миэстэни ылбыта. Ити курэх түмүгүнэн 2003 с. Европа устун норуоттар икки ардыларынаабы үөрэткээһин туругар баран кэлбитэрэ. 2013 с. улуус бибилиэтизкардэрин курэһэр «Партнерство семьи и библиотеки в продвижении книги и чтения» үлэтин уопутун сырдатын, салгыы бу ыстатыйата «Школьная библиотека: сегодня и завтра» сурунаалга бачаттэммитэ. 2014 с. педагогической аабыларга ситиһиилээхтик кыттан, үлэтэ «Сельская школа на пути модернизации» брошюраҕа тахсыбыта.

бэлэмнээбитэ. Суруйааччылар олохторугар, бэлиэ дааталарга ытыллар чат-викториналарга оёолору бэлэмнээһин кытыннаран, Улуу Кыайы 70 сылыгар «Слева героям и вечная память» иикс, Олонхо ыһыаһар, К.Д. Симонов 100 сылыгар бастаах миэстэни ылбыттара (2015). Үөрэнээччилэр чинчийэр үлэлэрин салаһан, оокуопа, улууска уонна өрөспүүбүлүкэҕэ «Чурапчы суруйааччыларын псевдонимнара», «Үлэ кэргэппит кинигэ – Баһаа Маайа», «Хорсун олох холобура», «Үөрэнэр суумкам устуоруйата» дакылааттар, оокуопаттан сабалаан, үгүстүк ситиһиилээммитэрэ.

Быһырыллыгы үөрэх дьылыгар оокуопа хамаандата улуустаабы правовой оонньууга «Лучшие знатоки» анал ааты, С.А. Новгородовка анаммыт улуустаабы өй оонньуутугар «Тайгабара бастына» анал ааты ыларын ситиспитэ.

XV-с улуустаабы «Аабыы тула – сайдар аартыктар» дьиз кэргэнинэн аабыы бэстибээлигэр Аммосовтар дьиз кэргэн «Аабыыга бастын бырайыак» анал аатынан бэлиэтэммитэрэ.

Дьиз кэргэнинэн аабыыга үлэни көрдөрөр хаһыакка 1 м., «Литература и время: назад в СССР» кинигэ быыстапкаһыгар 3

м. «Как привлечь ребенка к чтению» маастар-кылааһа 2 м. (2015) буолбута.

2016 с. С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оокуолатын Информационнай-библиотечнай кинин уопутун тарбаттар сыаллаах ытыллыбыт «Современные формы работы школьных библиотек» өрөспүүбүлүкэтээзи оокуопа бибилиэтизкардэрин семинарыгар Роль ИБЦ в формировании читательской компетенции младших школьников в семье» маастар-кылааһы ыһан, Намна ытыллыбыт семинарга «Литэрэтиринэй Чурапчы» электроннай кинигэтинэн уопутун тарбаттыта.

Ити курдук үлэ, олох көбүн тутта сылдьар үрдүк категориялаах педагог-бибилиэтизкар. СӨ үөрэтириитин туйгуна Анастасия Егоровна өр сыллаах үтө-субастаах үлэтэ сыаналанан, ийилиэк, улуус салалтатын уонна СӨ уонна РФ Үөрэххэ министри-стибэлэрин Бочуотунай грамоталарынан бэлиэтэммитэ, СӨ Профсойустарын Федерациятын «Саха сириг профсойууһун хамсааһына сайдыытыгар киллэрбит кылаатын иһин» бэлиэтин наһараадаммыта.

М.С. АРТЕМЬЕВА, методической отдел исписэлиһэ.

«Сыл учуутала – 2018» улуустаабы куонкурус

Алтынньы 24-25 күннэригэр Д.П. Коркин аатынан Чурапчы өрөспүүбүлүкэтээзи ыһтар-тыһынай интэринээт-оокуолатыгар учуутал маастарыстыбатын көрдөрөр түмүктүүр куонкурус ыытылынна. Бүтүн Россияга ытыллылар куонкурус түһүмэхтэрэ, сыаналаах улуус таһымнаах туһанылыһа. Уустук, ол ыһан кэрэхсэбиллээх идэ тургутуктарын үрдүк таһымнаах, идэтин толору баһылаабыт учуутал эрэ ааһар кыахтаабын бу куонкурус көрдөрдө.

Куонкурус кэтэхтэн түһүмэҕэр учууталлар, буоларын курдук, бэйэлэрин сайтарын онордулар, үөрэтэр ньымаларын, үлэлэрин сырдатылар. «Мин – учууталбын» эссени суруйдулар. Түмүк күрэххэ полуфинал уонна финал ытыллыһа. Полуфиналга учууталлар маастар-кылаастары, ырытыылаах уруктарын

ытытылар, бырайыак көмүскэтиһэр уонна педагогической сэмбээ тус санааларын эттилэр. Бу тургутууну 9 учуутал ааста: Д.П. Коркин аатынан Чурапчы өрөспүүбүлүкэтээзи ыһтар-тыһынай интэринээт-оокуола биологияга учуутала А.В. Никифорова; С.А. Новгородов аатынан Чурапчы орто оокуолатын алын кылааһын учуутала Л.П. Хомподоева; Н.В. Ядрихинская, РИ. Константинов аатынан Амма орто оокуолатын алын кылааһын учуутала Н.В. Ядрихинская; Н.Д. Субуруускай аатынан Болтоно орто оокуолатын омок тылын учуутала В.А. Кузьмина; В.С. Сопсеев-Болот Боотур аатынан Хатылы орто оокуолатын математикаҕа учуутала А.В. Захарова; И.Е. Федосеев-Дорос аатынан Дириг агро-оокуолатын омок тылын учуутала Н.П. Лымина; Т.М. Коженин аатынан Арыылаах орто оокуолатын физикаҕа учуутала И.И. Бекянов; А.П. Илларионов аатынан Хайахсыт орто оокуолатын алын кылааһын учуутала А.Г. Кузьмина. Одьулуун орто оокуолатын устуоруйага уонна обществознаниега учуутала Р.Н. Карпов.

Интэринээт сайтка үөрэтии ньыматын көрдөрүүгэ, уруогу, маастар-кылааһы ытытыга И.И. Бекянов, бырайыагы көмүскээһингэ А.В. Никифорова, пердэбизикэ Л.П. Хомподоева, эссени суруйууга Н.В. Ядрихинская бастын көрдөрүүнү ситистилэр. Уопсай түмүккэ 4 учуутал финалга тахсан брифингэ кытынна. Бары түһүмэхтэри ааһан «2018 сыл учуутала» куонкурус кыайыылаабынан Иннокентий

Иннокентьевич Бекянов ааттанна. Кини биһиги улууспут киһин өрөспүүбүлүкэҕэ көмүскүүбэ. Финалистар А.В. Никифорова «Саһа стандарта хардыы», Л. П. Хомподоева «Педагогической кредо», Р.Н. Карпов «Чинчийээчи учуутал», «Үөрэнээччилэр билиинилэрэ» анал ааттары ыллылар.

Куонкурус түмүгүнэн манньк идэ таһымын үрдэтэр күрэхтэр киэтиик ытытыллыһаһарына, учуутал аатын үрдэтэлэрин, педагогтар ис кыахтарын арыһаппарын бэлиэтибит. Тэрийээччилэр уонна дьүүлүгүр сүбэ аатыттан бары кытыбыт учууталларга айымньылаах үлэни, Иннокентий Иннокентьевич өрөспүүбүлүкэтээзи түһүмэххэ ситиһиилээхтик кыттарыгар баһарабыт.

Н.К. ПЕРМЯКОВ, үөрэх салалтатын методической отделын исписэлиһэ.

Сыһарылыгы бэлэмнээһигэр А.Н. ЗАХАРОВА, М.С. АРТЕМЬЕВА.

Сага кинигэ

КЫРДЬЫК КЫҢЫЛ КӨМҮСТЭЭБЭР КҮНДҮ

(Павел Петрович Федоров – Сомоё «Кырдьык тиллиитэ» кинигэтигэр абыах тыл)

Сомоё

Кырдьык тиллиитэ

Соторутааҕыта улуустааҕы «Сага олох» редакциялыыр бэчээттиир холбоһуга биллилээх суруйааччы, суруналыыс Павел Петрович Федоров – Сомоё «Кырдьык тиллиитэ» кинигэтин икки сүүс ахсаанынан күн сирин көрдөрдө. Кинигэ кини эрэ ылбынча сыаналыы охсубат, уустук олобу олорбут, репрессия тиири ытарчатыгар ылларан, кэрээйи кэскиллэммит, дыбыр дьылбаламмыт Гавриил Иванович Егоров – Библин туһунан кэпсиит.

Чулууттан чулууну угумнуур, дыһуннаах дыһон-сэргэ чуобуспут, олох моһоллорун ортотунан аастыт, эраймуну энэрдэринэн тэлбит, айар тыл илбиһин инээриммит, хомоёй хоһоонноох, сээркээн сэлэннээх сиргэ түспүт, биһигин ыйаабыт, талба талааннара таһымныыр Чурапчы Эбэ хотун суруйааччыларын үйэттэн үйэбэ үйэттиигэ, эдэр ыччаа, кэнчээри көпчүөһө тэрдийгэ, ордук Василий Семенович Яковлев – Далан, Василий Васильевич Яковлев, Дмитрий Дмитриевич Эверстов – Дмитрий Диринский, Алексей Спиридонович Бродников, Василий Егорович Петров – Айыл, Николай Васильевич Пономарев – Унаар Уола, о.д.а. өлбөт-сүппэт сырдык сэбэрэлэрин, үтүө ааттарын тилиннэригэ, ааһа көпүт күннэр-дьыллар юстэлэннэрин кэрээбэккэ кэпсиит, айымныларын аабааччы билиинитигэр аныыр, дыһуннаах дьарыктаах суруйааччы Сомоё аата-суола саха билигини литэрэтиирэтин устуоруйатыгар бигэтик илтирэн, көмүс буукубаларынан суруллуох тустаах.

Кинигэ тас ойуутугар ааттар хуоһунууһу илтирээбин таба тайанан таайабын. Библин хаартыската, репрессия лаабырдарын вышкалара, хатылаах боробулуохалар, кубарымчы ииммит-хаппыт мастар элбэби этэрдийи илтирэн ылар кэрээтэ тыйыстык дыбын уоһуйар курдуктар.

Чурапчы чулуу ыччата Гавриил Иванович Егоров – Библин 1932 сыллаахха Дьоксуоскайдааҕы учуутал техникумун бүтэрэн, ити күһүнүгэр Кэбээйигэ үлэли барбыта. Эдэр учуутал Кэбээйи сиригэр бэрт кэскиллээхтик үлэлээбит. Ол курдук, биһир эрэ сыл кылгас кэмнэ, айар-суруйар дьобурдаах оболору түмэ тардан, литэрэтииринэй куруһуогу үлэлэтэн, илтирэн суруллар истиэнэ хаһыатын таһааран, обо-аймах, дыһон-сэргэ тапта-

лын, махтаһын ылбыт. Бу дьарыктан санаалара сайдан, талааннара аһыллан, Кэбээйи икки бастагы суруйааччылары Тимофей Сметанин, Иван Петров үүнэн тахсыбыттар. Ол туһунан суруйааччы Иван Романович Петров 1969 сыллаахха, «Хотугу Сулус» сурунаалга бэчээтлэммит ахтылыгыгар кэпсиит. «Төрдүс кылааска биһиги бэһиэ буолан ордон кэлбиппит. Биһиги Тималыын биһир паартаҕа олорбуппун. Төрдүсү Гавриил Иванович Егоров – Библин дьин учуутал үөрэтэ сылдьыбыта. Кини бэйиэт этэ. Тима биһиги учууталгытын үтүктэн, кинигэтин үөрэнэн, хоһоон суруйар идэлэһэн барбылпыт. Библин сотору-сотору «Үөрэх ыһырыыта» дьин Элэи хоһоонун өйүттэн ааба. Онтон ыла куоталаһа – куоталаһабыт хоһоону өйбүтүттэн аабар – артыыстыыр идэлэммитпит. Ордук Тимабыт хоһоон «хоспоё»

буолбута. Окуоска үрдүнэн «Сардана» дьин хаһыат таһаарарбыт. Тима хаһыалпытынараастаан ойуулаан кэрээтэрэ. Биһиги, төрдүс кылаас оболору, бүтэр дьылбытыгар алтыан хомсомол тэрилтэтин төрүттээбиппит».

Ааттар Сомоё бэлиэтирин курдук, Г.И.Егоров – Библин техникумга үөрэнэр кэмнэригэрэн хоһоон суруйар идэбэ ылларар, онон айар үлэ алыттах, алпыстаах аартыһын арыйар. Онтон Кэбээйигэ үлэлиир сааһыгар, 1933 сыллаахха «Охотуубут уоттара» дьин хоһооннорун кинигэти күн сирин көрбүтэ. Кинигэбэ кини хоһооннорун сэргэ «Чурапчы сэрим киниз» поэмата бэчээтлэнэр. Эрдээктэринэн Н.Е.Мординов – Амма Аччыгыһа буолбут. Ол «хотосбу кэми суут-сигиэстийэ үлэһитэ Семен Степанович Романов бэркэ өйдүүр эбит. Ити сыл бэйиэт Дьоксуоскага төһөн кэлэн, 1933 – 1935 сылларга, Саха сирин суруйааччыларын сойууһун бырабылыанньатын сөтүдүһүнэн, «Кыһыл ылгы» сурунаал элпийтиир сэкирээтинэн, араадыһа кэмийтигин литэрэтииринэй эрдээктэринэн үлэлээбитэ. Ити сылларга саха суруйааччылары Н.Е.Мординов – Амма Аччыгыһа, В.М.Никифоров – Күннүк Учурчугулар, С.Р.Кулачков – Элэи, Н.М.Заболоцкий – Чысхаан сапайбыт литэрэтииринэй куруһуоктарыгар киирбитэ уонна «Литэрэтиирэ боллурчугулар киири» дьин уус-уран альманахха «Сагаар» дьин хоһоонунан кытылбыта. Оттон 1935-1937 сылларга Платон Ойуунускай сапайар Тыл уонна култуура устуоруйа научнай-чинчийэр институтугар дьыалалар сапайааччыларынан (управделами) тахсылаахтык үлэлээбитэ.

Г.И.Егоров – Библин автобиографиятыгар манньык суруйбут. «П.А.Ойуунускай Саха сиригэр сэбиэскэй былааһы олохтоһунна харытаа суох үлэлээбит, саха суруйар уонна сагалар тыһын литэрэтииринэйдик чочуйбут, таба тускулу бизрбит, саха сэбиэскэй уус-уран литэрэтиирэтин төрүттээбит революционер бэйиэт этэ. Кинини хайбаабыт уонна көмүскээбит киһи кырдьык да туох буруйдаах буолуой? Кини туһунан «Кыһыл ылгы» сурунаал 3 № – гар бэчээтлэппитим».

Бэйиэт быһытынан Библин дьин ааты кинизэ Н.Д.Субуруускай бизрбитэ. Ол кэлин кинини холуннарааччыларга, сымыһа тыллабыр онорооччуларга төрүөт буолбут. Гавриил Иванович

Н.Д.Кривошапкин – Субуруускай курууга ааттанан, 1938 сыл сааһыгар кыһын хаайыллыбыт.

Г.И.Егоров – Библин биһиргэ төрөөбүт убайын кыһа Акулина Петровна Фомина кыһа, биллэр-көстөр суруналыыс Татьяна Маркова «Эдэр коммунист» хаһыат 1989 сыл олунуу 10 күнүнээҕи нүөмэригэр «Ылламматах ырыалар» (Библин бэйиэт. Кини ким этэй?) бэчээтлэммит ыстатыйатыгар бэлиэтээбитэ: «...Ити буруйдааһыннар, биллэн турар, 1938 сыллаахха кыһыан дакаастамматахтара».

Бизс сылы быһа сойуоланыы, хаайыһа быраба – быраба ыарыда дии-дии төттөрү-таары киллэрийи-таһаарыы, доппуруостааһын, сөрдоһун-муннааһын...

Салгыы аабабыт: «Ити курдук, Библин бэйиэт ыраас аата 1958 сыллаахха, орубуна 20 төгүрүк сыл буолан баран, төһөрүллүбүтэ».

«Онтон биһир «Харыйа» дьин хоһооно «Кыһыл», «Амман» дьин хоһооно «Хотугу сулуска» 1958 сыллаахха бэчээтлэммиттэрэ. Бу кинизэ улахан өйбүл буолбута, инниигэ туох эрэ эраги үөскэппитэ...».

Биһиги санаабытыгар, суруналыыс Татьяна Маркова бэйиэт уустук дьылбатыгар уонна айар үлэтигэр сөптөөх сыаналыы бизрбитэ аабааччыга итэбэтиилээхтик, ыһыннарылаахтык иһиллэр. Ыһыктаах тыһес тийимитэтин бары билэбит. Кини ыстатыйатыгар ахтар: «Кинигэбэ «Библин» дьин псевдонимы ыһыммыта буолуой дьин ыйаһаластаһына, дыһон үксэ «Библин – аата биһи курдук сыһыы, кыһылгас-хотугас дьин буоллаҕа дии дэһаллар. Оттон «Тоёо Ылламматах ырыалар?» – диир буоллаһытына, мин манньык элпийтиэм этэ өһөтүн эдэр бэйиэт дьылбатыгар репрессия күлүгэ түспүтэбэ эбитэ буоллар, ити сүүрбэ сыл устата төһөлөөх хоһоон айыллыах, төһөлөөх ырыа ылланыа этэй? Ону баара, ол ылламмака хаалбыт ырыалар оннуларыгар кинини сүүрбэ сыллаах хоргууу уонна хомойуу күлүтэ...».

Кырдьык кыһыл көмүстээбэр күндү, Г.И.Егоров – Библин Кэбээйигэ үлэлээн аастыт биһир үөрэх дьылыгар кэрэхсэбиллээбэ – үлэлэргэ үйэтиэр суол-иһи, өлбөөдүйбэт өйдөһүнүгү хаалларбыта буолар. Ол тыһыннаах туоһунан бу Кэбээйиттэн кэлбит истин сурук иһирэх изийилээх строкалара кэрэхлээн кэпсииллэр: «Биһиги, Кэбээйи сирин дыһон-сэргэ, Библин бэйиэткэ сүүрүһүн туһунан, дьин махтаһыт бэлиэтин кини Чурапчыга олорор кыргыттарын Ньургустанаа Гаврильевнаны уонна Харыйаана Гаврильевнаны көрсөн, ыалдыһымсах хаһаайыттарга күндүлэһэн, ирэ-хоро кэпсэһэн, аһынан, матырыһаал хомуйан кэлибит. Өссө да көрөхөһүт, сибээстэһиэхпит, үлэлэһиэхпит турдаҕа», – дэнэр саха норуодунай суруйааччыта Н.А.Лутинов аатынан литэрэтииринэй мусуой субэтин уонна «Ирдэбил» куруһуок оболорун илдьиттэригэр.

Салгыы бэлиэтэнэр: «Кини 1932 с. Кэбээйи оройуонун Кэбээйи түөрт кылаастаах оокулатыгар учууталлыы сылдьан, литэрэтииринэй куруһуогу тэрийэн үлэлэппитэ, ити сыл куруһуок иһинэн «Сардана» литэрэтииринэй хаһыат тахсыбыта. Бу литэрэтииринэй түмүсүгэ Кэбээйи оокулатын бастагы ыһуоһиниктара бэйиэт, прозаик, драматург Тимофей Егорович Сметанин, бэйиэт, сымыһа буруйдааһынна түбэспит учуутал Иван Романович Петров дьарыктамыттар...

Онон Кэбээйи улууһун Куокуй нэһилиэтин дыһон-сэргэти эһиги аабабыт Гавриил Иванович биһиги Кэбээйибит улууһун ааттатар талааннаах суруйааччылары иитэн-үөрэтэн таһаарбыттан кизн туттан турар дьин-ник махтаһабыт».

Бу истин изийилээх махтаһ сурук көмүс строкаларыгар Кэбээйи дыһон-сэргэти Чурапчы чулуутун талааннаах бэйиэт, умнуллубат учуутал Гавриил Иванович Егоров – Библин аатын-суолун хайдах курдук үрдүктүк туталларын, дьин-ник изийэн-куойан турар, махтаһ мааны тылларын аһыһылларын аһыһа, кизн тутта аабабыт.

Чинчийэччи, кыраайы үөрэтээччи, уолдыһыт уруһуну, араһан аастыт ыраагы санагы кэрсөн, дьин-ник сипилии ырытан, үөрэтэн, Чурапчы суруйааччыларын, айар дьобурдаахтарын дыһон-сэргэ билиитигэр, билиинитигэр тэрдийбит, үйэлэргэ үйэлээбэ үйэтиигэ утумнаахтык үлэлиир Павел Петрович Федоров – Сомоёну биһиги аабааччылар, уус-уран литэрэтиирэни сэһээрээ-милэр мунура суох махтаһан, кэрэхсээн үрдүктүк сыаналыыбыт, сана кинигэтин уруйдуу-айхаллыы көрөбүт.

«Сыл-хонук» дьин сир түһүнүгэ, аарыма кырдыаастар адыас сөлкө даһаны этэллэрин, бу биһиги баарабаддьыан иһэн өйдүүбүт-саныыбыт. Сыллар-хонуктар мунха туос хотобуһунуу субуллан аһалларын тутта улаханна уурбат курдукун, ол эрэри ааһар ааһар, ону кыһыан төһөрбөккүн. Күрэнэ барбыт күн-эр-дьыллар күлүктэригэр төһөлөөх саха саарыһнара, алик үүөлэргэ элэһынан көстөөт, сүлүттэрэ буолуой? Этар уустук. Бу аастыт, билиини, кэпэр кэмнэри ситимниир, алтыһынналар ураты дьобурдаах, дьин-ник өтө көрсөн, сыһыктыыр, сыаналыыр саха биллиилээх суруйааччыта Павел Петрович Федоров – Сомоё бэйэтин бириэмэтигэр, саллар сааһыгар, үлгэр үйэтигэр үрдүктүк бэлиэтэниэх тустаах. Хайдах эрэ, биһиги санаабытыгар, сапайааччылар өттүлэригэрэн суруйааччыларга, айар үлэһиттэргэ ситэ-хото өйбүл, өйдөбүл, кыһамныы суоҕа хомотуон хомотор.

Аба дойдуну көмүсхүүр Улуу сэрим албан аатырбыт, суон сурабырбыт ырыаһыта, түрбүөннээх түөрт сыл усталаах туоратыгар, күн-түүнэ киһи үйэтигэр тэннээх, кырыктаах уот сэрим халбас харага хонуутун хабыллар хаба ортотунан аастыт биллиилээх фронтовик-бэйиэт Макаар Иванович Кузьмин – Макаар Хара суруйбут «Умнуо суох баар эбит...» хоһооно хайдах эрэ субу кулбааһыгар кулуппан эрэр курдук.

Өлбүтү кэрээтиир,
кэрээтин ытыктыыр
Өбүгэ саҕаттан
үчүгэй үгэһит,
Оттон ол киһини
тыһыннааһар сыаналыыр
Улахан изийитин
умнуо суох баар эбит...

Бу уоттаах строкаларга бэйиэт олохо уһараабат тардыһыта, кэрээ, таптаһа сүүрүүтэ, киһи дэтэр изийн чистээхтик толоруута көстөрүн истинник итэбэйэ саныһын. Манна «Кырдыаһы» хаһаахха хаалыы сылдьан субэлэтэ диир ытык дьоммут ылгыктаах ыралара, саргы санаалара саналыы тиллэн кэпэр.

Егор Гаврильевич ВИНУКОВ,
философская наука кандидата,
доцент.

Тэриштэ түбүгэ

Бигэ туруктаах дьийэ кэргэн туһугар

Чурапчы нэһилиэгэр 2016 сылтан олохтоох дьаһалта көбүлээһининэн, дьийэ кэргэннэ көмө киинэ тэриллэн, үлэлиир-хамсыы олорор. Салайаамынан Федора Самсоновна Седалищева, исписалийинэн Нина Николаевна Трофимова үлэлиирлэр. Киин сыалынан-соругунан кыаммат ыалга көмөлөһүү, дьийэ кэргэннэ үөскээбит ыарахаттары туоратыы, аһыы утабы иһэр дьону өйдөтүү буолар. Аһа-танаһа, үлэтэ,

дьийэтэ-утаа суох хаалбыт, соһуччу олох ыарахаттарыгар түбэспит дьонго көмөнү онороллор. Маны таһынан төрөппүт быраабыттан быһыллыбыт дьийэ кэргэн кытта үлэлиирлэр.

Киин сүрүннээн улуустаабы саастарын ситэ илик оҕолору реабилитациялыыр киини, эписко отделын, КДН-ы, ПДН-ы, улуустаабы дьийэ кэргэн уонна оҕо-аймах дьаһалаларыгар отделы уонна киин балыыһаны кытта ыкса үлэлиир.

Сыл айы нэһилиэк бүддьүөтүттэн 700 000 солк. көрүллэн, 48 үп-харчы өттүнэн анабыл көмө оһоһулунна. Өрөспүүбүлүкэтээби бүддьүөттэн үп көрүллэн, аска-танаһа уонна социальнай контракт быһыытынан анал көмөлөр оһоһуллаллар. Былырын «Чурапчы» ТХЛК-ы кытта сөнөнөн, «Үтүө санаа полката» дьийэ нэһилиэгинэ кыаммат аранатыгар өйбүлү онорбуппун. Бу аахсыһа кэлэр сылларга үлэтин салгыыра былаанналар, амарах санаалаах нэһилиэкпит олохтоохтору көхтөөх кыттыыны ылыахтара дьийэ эрэ-нэбит.

Учуска туар дьийэ кэргэн оҕолорун культурунай тэрээһиннэргэ сырытынна-рыы эмиз ытыллар. Ол курдук, 2016 сыллаахха Дьукуускай куорат «Бриллиантовый циркэтигэр» 16 оҕо баран кэлбитэ.

Сыллата үөрэх дьылын саҕаланыйта оҕолорго анаан «Волшебный рюкзаок» аахсыһа оһоһуллар. Манна урбаанньыттар, тэрилтэлэр уонна баҕалаах дьон оҕуолааҕа барар оҕолорго үөрэх тэббириннэрин бэлэхтииллэр. Быһылты үөрэх дьылыгар 33 дьийэ кэргэннэ көмө оһоһулунна. Маны тэнэ, Сана дьыл айы «Баҕа санаа харыйата» аахсыһа ытыллар. Манна кыаммат, үлэтэ суох төрөппүттэр оҕолоругар баҕа санааларын толорорго

кыһаналлар. Аахсыһа көмөтүнэн 142 оҕо баҕа санаата туолла. Саас уонна күһүн ийэлэри ыһыран, сахалыы тыһынаах Арчы дьийэтигэр ыраастаныы, арчыланыйы сизирин-туомун ытыллар.

Күн бүгүн аһыы утабы иһэр дьон аһаана эбиллэн иһэрэ кистэл буолбатах. Киин аһыллыабыттан бу дьаһалыы туоратыыга үтүс дьаһаллар ытыллан кэлиилэр. Ол курдук П.Н. Сокольников аатынан киин балыыһаны уонна норуот эмчиттэрин кытта аһыы утабы иһэр дьону эмтэтиигэ үлэлиирлэр. 2016-2017 сс. 56 киһи эмтэнэ, опортон 21 дьахтар, 35 эр киһи. Ол түмүгэр 2 ийэ төрөппүт быраабын төнүннэрэри ситистэ.

2017 сыллаахха Дьийэ кэргэн декада-тын чэрчитинэн, ийэлэрбитигэр «Инниким кэрэттэн саҕаланар» дьийэ фотосессия уонна араас маастар-кылаастар буолбуттара. Манна улуустаабы саастарын ситэ илик оҕолору реабилитациялыыр киин, «Айыллаана», «Дебют», «Локон» салоннар, бириддирилээн парикмахердар кыттыыны ылыллар.

Сылын айы олох ыарахаттарын көрөбүт дьийэ кэргэн элбик туарынан, бука дьийэ аттыбытыгар баар дьонго болбормтолоох буолуоҕа, кыһалҕалаахха көмөлөһүүххэ дьийэ ыһырабыт.

«Чурапчы нэһилиэгэ»
МТ пресс-киинэ.

Налоговая политика

НАСЛЕДНЫЙ СОВЕТ ДЕПУТАТОВ
МУНИЦИПАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ «ЧАЙРСКИЙ НАСЛЕГ»
ЧУРАПЧИНСКОГО УЛУСА (РАЙОНА) РЕСПУБЛИКИ САХА (ЯКУТИЯ)
XI СЕССИЯ
РЕШЕНИЕ № 51

с. Талон

от «14» ноября 2018 г.

Об утверждении Положения «О налоговой политике по местным налогам МО «Чайрский наслег» Чурапчинского улуса (района) Республики Саха (Якутия)»

Наследный Совет депутатов муниципального образования «Чайрский наслег» Чурапчинского улуса (района) Республики Саха (Якутия)

РЕШАЕТ:
1. Утвердить Положение «О налоговой политике по местным налогам МО «Чайрский наслег» Чурапчинского улуса (района) Республики Саха (Якутия)» согласно Приложению №1 к настоящему Решению.
2. Разместить на официальном сайте и опубликовать. Решение в улусной газете «Сана Олох» до 01 декабря 2018 года.

3. Настоящее Положение вступает в силу с 01 января 2019 года, но не ранее чем по истечении одного месяца со дня его официального опубликования.

Пункт 1 статьи 1 раздела 1 настоящего Положения действует, начиная с налогового периода 2018 года;

4. Признать утратившим силу:

- Решение наследного Совета депутатов муниципального образования «Чайрский наслег» от 21.11.2014 г. №49 «Об утверждении Положения «О налоговой политике по местным налогам МО «Чайрский наслег» Чурапчинского улуса (района) Республики Саха (Якутия)»;

- Решение наследного Совета депутатов муниципального образования «Чайрский наслег» от 25.11.2016 г. №70 «О внесении изменений в Положение «О налоговой политике по местным налогам МО «Чайрский наслег» Чурапчинского улуса (района) Республики Саха (Якутия)»;

К.И. ЛЕБЕДЕВ, председатель наследного Совета депутатов муниципального образования «Чайрский наслег» Чурапчинского улуса (района) РС (Я).

К.И. ЛЕБЕДЕВ, глава муниципального образования «Чайрский наслег» Чурапчинского улуса (района) Республики Саха (Якутия)

Приложение №1
к Решению от «14» ноября 2018 г. №51

ПОЛОЖЕНИЕ

«О налоговой политике по местным налогам МО «Чайрский наслег» Чурапчинского улуса (района) Республики Саха (Якутия)»
Настоящее Положение устанавливает следующие элементы налогообложения по местным налогам: налоговые ставки, льготы, порядок и сроки уплаты налогов на территории МО «Чайрский наслег» Чурапчинского улуса (района) Республики Саха (Якутия).

1. Иные элементы налогообложения по местным налогам и налогообложению определяются Налоговым Кодексом РФ.
На территории МО «Чайрский наслег» в соответствии с Налоговым Кодексом Российской Федерации действуют местные налоги:

1.1. Земельный налог;
1.2. Налог на имущество физических лиц;
2. При предоставлении льгот по уплате местных налогов, связанных

с изменениями в федеральном и республиканском законодательстве, сумма выплачиваемых доходов местного бюджета возмещается из бюджетов соответствующего уровня.

3. В случае внесения изменений и (или) дополнений в Налоговый Кодекс РФ, иные акты законодательства о налогах и сборах, соответствующие изменения и (или) дополнения вносятся в настоящее Положение.

1. Земельный налог:

Статья 1. Налоговые ставки

1.1. Налоговые ставки устанавливаются в размере от кадастровой стоимости земельных участков:

1.1.1. 0,15% в отношении земельных участков:
- Отнесенных к землям сельскохозяйственного назначения или к землям в составе зон сельскохозяйственного использования в населенных пунктах и используемых для сельскохозяйственного производства;

- Занятых жилищным фондом и объектами инженерной инфраструктуры жилищно-коммунального комплекса (за исключением доли в праве на земельный участок, принадлежащей на объект не относящимся к жилищному фонду и к объектам инженерной инфраструктуры жилищно-коммунального комплекса) или приобретенных (предоставленных) для жилищного строительства;

- Приобретенных (предоставленных) для личного подсобного хозяйства, садоводства, огородничества или животноводства, а также дачного хозяйства;

- Ограниченных в обороте в соответствии с законодательством Российской Федерации, предоставленных для обеспечения обороны, безопасности и таможенных нужд;

1.2. 0,75% в отношении прочих земельных участков.

Статья 2. Налоговые льготы

1. От уплаты земельного налога в дополнение к перечню льготных категорий налогоплательщиков, установленных статьей 395 Налогового кодекса РФ освобождаются следующие категории налогоплательщиков:

В размере 75% от налога освобождаются следующие категории:

1.1. Матери-героини;
1.2. Инвалиды 1-2 группы;
1.3. Ветераны тыла;

В размере 50% от налога освобождаются следующие категории:

1.4. Многодетные семьи;
1.5. Неработающие пенсионеры;

В размере 100% от налога освобождаются:

1.6. Бюджетные учреждения, финансируемые из бюджета МО «Чайрский наслег» Чурапчинского улуса (района) Республики Саха (Якутия).

2. Налогоплательщики, имеющие право на налоговые льготы и уменьшение налогооблагаемой базы, должны представить документы, подтверждающие такое право в налоговые органы. В случае возникновения у налогоплательщиков в течение налогового периода права на налоговую льготу, документы, подтверждающие такое право, предоставляются в течение календарного года.

3. Для подтверждения льгот, указанных в пункте 1 статьи 2 необходимо представить следующие документы:

3.1. Матери-героини – удостоверение, утвержденное Распоряжением Президента РС(Я) о предоставлении права и льготы для «Матери-героини»;

3.2. Инвалиды 1-2 группы – справки об инвалидности;

3.3. Ветераны тыла – удостоверение ветерана тыла;

3.4. Многодетные семьи – удостоверение многодетной матери, сви-

детельства о рождении детей;

3.5. Неработающие пенсионеры – трудовая книжка, пенсионное удостоверение.

Статья 3. Порядок и сроки уплаты налога

1. Установить следующий порядок сроков уплаты земельного налога. Организации уплачивают сумму взносов платежей по налогу не позднее последнего числа месяца, следующего за отчетным периодом как одну четвертую соответствующей налоговой ставки процентной доли кадастровой стоимости земельного участка по состоянию на 1 января года, являющегося налоговым периодом. Уплата налога производится по истечении налогового периода не позднее 20 февраля года, следующего за истекшим налоговым периодом.

II. Налог на имущество физических лиц.

Статья 4. Налоговые ставки

Установить налоговые ставки в размере:

1. 0,1 процента в отношении:

тарифов и машино-мост;

хозяйственных строений или сооружений; площадь каждого из кото-

рых не превышает 50 квадратных метров и которые расположены на земельных участках, предоставленных для ведения личного подсобного дачного хозяйства, огородничества, садоводства или индивидуального жилищного строительства;

2. 0,1 процента в отношении:

квартир;

комнат;

3. 0,1 процента в отношении:

малых домов;

объектов незавершенного строительства в случае, если проектируемым назначением таких объектов является жилой дом;

единых недвижимых комплексов, в состав которых входит хотя бы одно жилое помещение (жилой дом);

4. 0,1 процента - в 2018 году, 0,1 процента - в 2019 году, 0,1 процента - в 2020 году и последующие годы в отношении:

объектов налогообложения, включенных в перечень, определяемый в соответствии с пунктом 7 статьи 378.2 Налогового кодекса Российской Федерации;

объектов налогообложения, предусмотренных абзацем вторым пункта 10 статьи 378.2 Налогового кодекса Российской Федерации;

0,1 процента в отношении:

объектов налогообложения, кадастровая стоимость каждого из кото-

рых превышает 300 миллионов рублей;

5. 0,1 процента в отношении прочих объектов налогообложения.

Статья 5. Налоговые льготы

1. Установить, что право на налоговую льготу в дополнение к перечню льготных категорий налогоплательщиков, установленных статьей 407 Налогового кодекса РФ имеют следующие категории налогоплательщи-

ков:

В размере 100% от налога освобождаются следующие категории:

1.1. Инвалиды 3 группы, имеющие инвалидность;

1.2. Многодетные семьи, дети которых не достигли 18 лет, а также имеющие детей-студентов очной формы обучения до 23 лет.

2. Для подтверждения льгот, указанных в пункте 1 статьи 5 необходи-

мо представить следующие документы:

2.1. Инвалиды 3 группы – справка об инвалидности;

2.2. Многодетные семьи – удостоверение многодетной матери, сви-

детельства о рождении детей, справки с места учебы детей-студентов.

2019 СЫЛ БАСТАКЫ АНГААРЫГАР СУРУТУУ САБАЛАННА

Одъулуун нэһилиэгин баһылыга Людмила Васильевна Ефремова:

Билиги нэһилиэк олохтоохторо сойбот сонуннаах, кэра кэпсээннээх "Саһа олох" хаһыалпытыгар маһды суруттарыбыт. Нэһилиэк баһылыга буолан туран, хаһыалпын сүрдээгин кэтэһэбин. Улуутум сонунун, туруу үлэһиттэрин туһунан, "Биир сомоһо", "Тиэргэн", "Уйгу кылһата" сыһыарылары сөбүтсөн ааһабын. Бу сылга "Биир сомоһо" сыһыарыыга билиги нэһилиэк таһсан турабыт, маньык нэһилиэк үлэтин-хамнаһын сырдатар сыһыарыылар хайаан да наадалар дии саныыбын. Дьоммун-сэргэбин, нэһилиэк баһылыктарын "Саһа олохтутугар" суруттарын, олобу кытта тэһнэ хардыһаан дьээн ыһырабын.

Чурапчы нэһилиэгин олохтоһо, улуустааһы бибилиэтиэкэ үлэһитэ, РФ суруналыыстарын сойууһун чилиэнэ Наталья Гаврильевна Захарова:

Таһталлаах хаһыаллар көтүлпэккэ сурутабын. Нэдиэлэбэ иккитэ хойутааһына суох почта дьаһаһыгар кэлэр. Бэйэм үлэбинэн да, суруналыыс да буоламмын, редакцияны кытта үгүстүк алтыһабын. Сотору-сотору ыстатыйаларбын бэчээттэтэбин. Билигин хаһыат тыла-өһө сахалыы халыыпка киһи сурулгарын баһыи көрөбүн, сэргиибин. Онон улуутум дьонун "Саһа олоххо" суруттарын дьээн ыһырабын.

ОНТОН ЭН СУРУТТУН ДУО?

Билиги улуустааһы "Саһа олох" хаһыалпытыгар сурутуу түөрт көрүңэ баар:

1. Почта нөһүө аадырыска тиэрдии -- 675 солк. 48 харчы.
2. Көмүтүтэргэ эбэтэр суотабай төлөпүүннэ тутатына көрөр электроннай сурутуу -- 200 солк.
3. Почтагтан бэйэ кэлэн ыһыыта -- 640 солк. 38 харчы.
4. Эрдээксийэ дьыһиттэн бэйэ кэлэн ыһыыта -- 400 солк.

Өскөтүн эһиги электроннай сурутууга суруттарыаххытын баһарар буоллаххытына, sanaolohsurutuu@mail.ru аадырыска бэйэбит сайаапкаһытын ыһаһыт.

СӨ Ил Түмэнин дьокутаата, РКП чилиэнэ Семен Иванович Никитин:

Улуутум үлэтин-хамнаһын сырдатар "Саһа олох" хаһыаллар сыһ-лата сурутабын. Олох тэһимин кытта тэһнэ сайдан, хаһыалпыт сурутуутун көрүңэ эмиз кэһээбит: электроннай сурутуу дьээн билиһээтим. Эдэр дьонно, салайааччыларга төлөпүүннэригэр көрөллөрүгэр табыһастаах дии санаатым. Мин дьокутаат буолан тураммын, нэдиэлэм үгүс күнүн Дьокуускайга атаарабын. Ол иһин бу сурутуу көрүңүн сэнээрдим. Биһир дойдулаахтарбын "Саһа олох" хаһыака сурутун, ааһын, сэргээн дьээн ыһырабын.

Үгэс быһыытынан хас сурутуу ахсын сүүйүүлээх бириистэри туруоран кэллибит.
ОНТОН БУ СЫРЫЫГА КИМ ТУОХ БИРИИНИ ҮЛЫАЙ?

